

והרי **עד הכא** [עד ירושלים] — **מאן אתייה** א-1
[מי הביאן]?!]

כלומר: הרי אין חיוב ראייה אלא במי שיכול לעלות ברגליו מביתו לירושלים, ואין די במה שיכול לעלות ברגליו מירושלים להר הבית. וכיון שכן, למה יהיה קטן זה צריך חינוך, והרי אף אילו היה גדול היה פטור?⁽¹⁾

אמר תירץ ליה אביי:

עד הכא [עד ירושלים], **אימיה**, **דמחייבא בשמחה אייתיתיה** [בא הקטן עם אמו שחייבת לבוא לירושלים כדי לשמוח בחג עם בעלה, דעל השמחה נצטוו נשים דכתיב "ושמחת אתה וביתך". רש"י] —

אבל **מכאן ואילך** [מירושלים להר הבית, שאין אמו חייבת לבוא], רק אם יכול לעלות ולאחוז בידו של אביו, ולעלות כך מירושלים להר הבית, חייב. ואי לא, פטור.

השיב [הקשה] **רבי תחת בית הלל**, **לדברי בית שמאי**, שהיו אומרים, אף קטן שאינו יכול להלך ברגליו חייב בחינוך, כל שיכול לרכוב על כתיפו של אביו:

וכן במדת פורענות יום אחד נחשב לשנה, דכתיב בדור המדבר אחר חטא המרגלים: "ובניכם יהיו רועים במדבר ארבעים שנה. במספר הימים אשר תרתם את הארץ".

וכי ארבעים שנה חטאו? והלא ארבעים יום בלבד חטאו?⁽⁵⁾

אלא לומר לך: כל העובר עבירה אפילו יום אחד בשנה, מעלה עליו הכתוב כאילו עבר כל השנה כולה.

שנינו במשנה: אי זהו קטן [שהוא פטור מחינוך לראייה]: כל שאינו יכול לרכוב על כתיפו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית, דברי בית שמאי. ובית הלל אומרים: כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית:

הסוגיה להלן מתבארת על פי שיטת התוספות ב ב ד"ה וכל.

מתקופה לה רבי זירא, על מה שמבואר במשנתנו, שחייב הקטן בחינוך כל שיכול לעלות מירושלים להר הבית עם אביו. ומשמע, אף קטן שאינו יכול לעלות מביתו לירושלים:

דבריו, כי הוא עצמו ודאי יכול לזלזל בכבודו.

5. צריך ביאור למה לי אריכות זו, והרי הכתוב אומר: במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום. יום לשנה, יום לשנה, תשאו את עוונותיכם ארבעים שנה, אחרונים.

1. כתב החזון איש קכט א: בפשוטו היה נראה לפרש דברי הגמרא כך:

כיון שאינו בירושלים, אין לחייבו בחינוך. כי

להביאו לירושלים אין חובה מצד חינוך, כיון דאינו עיקר המצוה אלא מכשירי מצוה, ראה שם.

אי נמי, עיקר הקושיא היא מפני שהוא צריך לאמו, ואין לחייבו בחינוך כיון שאין יכול לעזוב את אמו.

אלא, שהביא מדברי התוספות לעיל ב ב, שהוכיחו מסוגיא זו, דכל שאינו יכול לעלות מביתו, הרי זה בכלל מי שאינו יכול לעלות ופטור מן הראייה. ומוכח כפי שנתבאר בפנים.

והרי אמר הכתוב גבי חנה, אמו של שמואל הנביא: "ויעל האיש אלקנה וכל ביתו לזבוח לה' את זבח הימים [זבח המועדות, רש"י] ואת נדרו. וחנה [אשתו] לא עלתה, כי אמרה לאישה: עד יגמל הנער [שמואל] לסוף עשרים וארבעה חדשים], והביאותיו, ונראה את פני ה', וישב שם עד עולם" [כאשר נדרה: ונתתיו לה' כל ימי חייו].

והא שמואל, כבר בשנת חייו הראשונה, בגדר "יכול לרכוב על כתיפו של אביו" [משילה למשכן, רש"י] חוה. ומכל מקום לא חינכוהו לעלות לרגל למשכן שילה.

ומוכח, כי כל שאינו יכול להלך ברגליו, אין מחנכין אותו. וכדברי בית הלל. ותיקשי לבית שמאי?!

אמר תירץ ליה רבן שמעון בן גמליאל אבוח דרבי, לרבי. (3)

ולמעמך, תיקשי לך: חנה גופה — מי לא מיחייבא בשמחה [האם חנה עצמה אינה

חייבת בשמחה], ואיך לא עלתה לירושלים משום חיוב שלה?!

אלא על כרחך: חנה, מפנקתא יתירתא חזייה ביה בשמואל [פינוק יתר ראתה חנה בשמואל], ומשום כך חשא ביה בשמואל לחולשא דאורחא [חששה אמו שמא יחלש מן הדרך], ולפיכך לא היתה יכולה להעלותו לירושלים, ונשארה אמו עמו.

הסוגיה הבאה מתבארת על פי החזון איש קכט ג, ובתוספת ביאור בהערות.

בעי רבי שמעון בן לקיש: קטן שהיה בגיל נמוך מאד, שבגיל הזה עדיין אינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות.

והיה הקטן הזה חיגר, שאינו יכול לעלות ברגליו מחמת חגרותו, אך יכול הוא לרכוב על כתיפו של אביו, לדברי בית שמאי — מהו שיהא אביו חייב לחנכו במצוות ראייה? (4)

וראה שם בחזון איש שהאריך בגדרי הדברים. ומדברי רש"י נראה, שאין יכול לעלות עד ירושלים מפני שהוא צריך לאמו, ולא מפני שאין בו כח לעלות, וכן מבואר בטורי אבן. ולפי זה מוכח לפי דרך התוספות, שגם מי שאין יכול לעלות ברגליו מסיבה כעין זו, אף הוא חשוב אינו יכול לעלות, ופטור מטעם "רגלים", וחיידוש הוא.

2. כתב רש"י: כבר מהשנה ראשונה יכול הוא לרכוב על כתיפו של אביו כדי לעלות מירושלים להר הבית, וכל שכן משילה למשכן. ומשמע מדבריו, שדי לנו ביכלתו לעלות משילה למשכן, ואפילו אינו יכל לרכוב על כתיפו של אביו מביתו שבהר אפרים לשילה,

וצריך להביאו בעריסה. וכתב הטורי אבן, דקים ליה לרבי שכבר באותה שעה תיקנו חכמים חינוך לקטן.

3. כך היא גירסת בעל המאור בראש השנה. והכריח כן, כי לפי הגירסא "אביי" תיקשי, איך השיב אביי לרבי, שלא היה בדורו.

4. ביאור הענין לפי דעתו של החזון איש: א. מבואר במשנה: שכל מי שאין יכול לעלות ברגליו הרי הוא פטור מן הראייה, ובכלל פטור זה, מי שאינו יכול לעלות אלא על ידי רכיבה על כתף של אחר. ומטעם זה פטור החגר, וכן מי שאינו יכול לעלות אלא על ידי אחיזה בידו של אחר, וזה הוא טעם פטור הסומא.

ובספק סומא מדובר בו בסומא שאינו יכול להתפתח מעוורונו ולהתחייב אי פעם בראייה?

הרי אין ספק בדבר שאין מחנכין אותו. כי:

השתא גדול פטור — קטן מיבעיא! וכי צריך לומר שקטן פטור?

הרי כל ענין חינוך הוא לחנכו כדי שיעשה את המצוה לכשיגדל, וכיון שכאשר יגדל לא יתחייב, אין ענין לחנכו במצוה כשהוא קטן

וכן קטן שאינו מהלך עדיין ברגליו, אלא אווזו בידו של אביו, שהיה סומא, וצריך לאחוזו בידו של אביו מחמת עוורונו, לדברי שניהם [בית שמאי ובית הלל] — מהו שיהא צריך חינוך לראייה?

ומפרשת הגמרא את אופן הספק:

היכי דמי? באיזה אופן מסתפק ריש לקיש?

אילימא בחיגר שאינו יכול להתפשט לעולם [רש"י], ונמצא שלעולם לא יתחייב בראייה,

מה שיכול לרכוב על כתיפו של אחר, וכל שיש בו פטור אחר הרי אין בו דין חינוך.

מכל מקום יש לומר, כיון שלגבי קטן זה הילוך על כתיפו של אביו הילוך הוא, שדרכו בכך, הרי כשם שאתה מחשיבו מטעם זה כמי שיכול לעלות ברגליו אף שבאמת אינו מהלך ברגליו מחמת קטנותו, כך תחשיבנו מטעם זה כמי שיכול לעלות ברגליו, אף שמחמת חגרותו אינו מהלך ברגליו.

ה. לדעת בית הלל אין מקום לספק זה, שהרי חגרותו גורמת לו שצריך לרכוב על כתיפו של אביו, ולדעת בית הלל אפילו בקטן אין הילוך על ידי רכיבה חשוב הילוך, והרי הוא פטור מראייה משום שהוא חגר.

לפירושו של החזון איש, מוכרחים לפרש ספק הגמרא בקטן שאינו יכול לעלות ברגליו ממש מחמת קטנותו. כי אם מדובר בקטן שכבר יכול להלך ברגליו ממש, למה יהיה חייב כשהוא חיגר בחינוך? והרי הילוכו של קטן בשנותיו של זה, כהילוך של גדול הוא, ורק מחמת חגרותו אינו יכול לעלות ברגליו ממש, ולמה חייב אביו לחנכו כשהוא חיגר? ועל דרך זה נתבאר בפנים.

ב. הקטן שאינו יכול לרכוב על כתיפו של אביו, לדעת בית שמאי, או שאינו יכול לאחוזו בידו של אביו ולעלות, לדעת בית הלל, אין צריך האב לחנכו במצות ראייה. והטעם הוא, מפני שהוא בכלל מי שאינו יכול לעלות.

ומבואר במשנה, שאין פטורו ממצות ראייה מטעם שהוא קטן ואינו בר דעת, אלא יש בו פטור נוסף, כשאינו יכול עתה לעלות, ומחמתו אין חייבים לחנכו, אפילו אם יסור ממנו פטור זה לכשיגדיל.

ג. ומכל מקום, כל שיכול לרכוב על כתיפו של אביו לדעת בית שמאי, או יכול לאחוזו בידו של אביו לדעת בית הלל הרי זה צריך חינוך, אף על פי שאילו היו גדול היה פטור.

והטעם בזה, כיון שלגבי קטן שדרכו בכך, הילוך באופן זה [רכיבה על כתף אביו לדעת בית שמאי, או אחיזה ביד אביו לדעת בית הלל] חשוב הילוך גמור כמו בגדול, וחשוב כמי שיכול לעלות.

ד. ספיקו של רב חסדא הוא, אם הצטרפה סיבה אחרת, הגורמת שאינו יכול לעלות ברגליו אלא לרכוב על כתיפו של אביו, האם הוא חייב. והסברא לחייבו, כי אף על פי שקטן זה יש בו פטור אחר מלבד קטנותו, שהרי חגר הוא ואינו יכול לעלות ברגליו, ובחגר גדול אין מועיל

[רש"י? (5)]

ומפרשין: לא צריכא לדון בספק זה, אלא בחיגר שיכול להתפשט ולהתחייב, ופומא שיכול להתפתח ולהתחייב — מאי דינו? (6)

אמר, פשט אביי את הבעיה:

כל היכא הגדול במצב שכזה מחייב מדאורייתא — קטן נמי מחנכין ליה מדרבנן.

אבל כל היכא הגדול במצב שכזה פטור מדאורייתא [כחיגר וסומא] — קטן נמי פטור מדרבנן. (7)

שנינו במשנה: בית שמאי אומרים: הראייה שתי כסף, והחגיגה מעה כסף; ובית הלל אומרים: הראייה מעה כסף והחגיגה שתי כסף:

תנו רבנן:

בית שמאי אומרים: הראייה שתי מעות כסף, והחגיגה מעה כסף. כי סברא היא שתהא עולת הראייה חשובה משלמי החגיגה, כיון שהראייה עולה כולה לגבוה כדין קרבן עולה, מה שאין כן בחגיגה, שהיא קרבן שלמים, ונאכלת לבעליה.

ועוד טעם שתהא העולה חשובה מן השלמים:

שכן מצינו בעצרת, בחג השבועות, שריבה בהן הכתוב בעולות יותר מבשלמים!

שהרי לעולה מביאים שבעת כבשים תמימים, ופר בן בקר אחד, ואילים שנים, ואילו לשלמים אין מביאים אלא שני כבשים בני שנה לזבח שלמים.

ובית הלל אומרים: הראייה מעה אחת כסף, והחגיגה שתי מעות כסף. כי סברא היא שיהיו שלמי החגיגה חשובים מעולת הראייה:

ותמה בטורי אבן על סתירת דברי רש"י, שהרי לעיל פירש: אילימא בחגר שאינו יכול להתפשט, שאין סופו להתפשט עולמית, ומשמע, כי מי שעתיד לבוא לכלל חיוב ביום מן הימים יש לדון לחייבו בחינוך, ואילו כאן משמע מדבריו שאין מקום לספק הגמרא אלא במי שיבוא לכלל חיוב קודם שיגדיל. והתוספות ביארו שהספק הוא במי שיכול להתחייב קודם שיגדיל.

7. לפי דרכו של החזון איש, יש לומר: לענין פטורו של הקטן מחמת חגרותו או עוורונו, אין מועיל מה שדרכו של הקטן בהילוך שכזה, ונמצא שיש בו פטור אחר מלבד קטנותו, ולכן אין בו דין חינוך.

5. ביאור הדברים: בקטן שיש בו פטור אחר מלבד קטנותו, יש בו שני חסרונות: האחד: מפני שעתה הוא אינו בר חיובא, גם בלי פטור קטן שיש בו.

השני: מפני שכשיגדל לא יהיה בר חיובא, ולמה לנו לחנכו אם לא יתחייב במצוה זו. והיינו דאמרינן, אף שיש מקום לדון בקטן זה שהוא חשוב היום כבר חיובא, ואין בו את החסרון הראשון, ומשום שלגבי קטן אף רכיבה או אחיזה חשובה הליכה, מכל מקום הרי לכשיגדל, ודאי לא תועיל לו רכיבתו או אחיזתו ביד אחר, ויהיה פטור מחמת שאינו יכול לעלות ברגליו, ולכן, אין להצריכו חינוך מחמת החסרון השני.

6. כתב רש"י: שיכול להתפתח קודם שיגדיל.

ודקא אמרת: נילף מעצרת שריבה הכתוב לעולה יותר מן השלמים, אמרי לך בית הלל: דנין קרבן יחיד [עולת ראייה ושלמי חגיגה] מקרבן יחיד של הנשיאים, ואין דנין קרבן יחיד של עולת ראייה ושלמי חגיגה, מקרבן ציבור בעצרת.

וממשיכה הגמרא לבאר:

ובית שמאי — מאי טעמא לא אמרי כבית הלל? והרי הוכיחו בית הלל שהשלמים חשובים מן העולה?!

משום דאמרי לך בית שמאי: על מה דקאמרת חגיגה עדיפא כיון דישנה לפני הדיבור, נענה לך כי ראייה נמי ישנה לפני הדיבור!

שהרי כתוב באותו פסוק: "וישלח את נערי בני ישראל, ויעלו עולות, ויזבחו זבחים שלמים. ויחזו את האלהים, ויאכלו וישתו". וקסברי בית שמאי שאותן עולות, קרבן ראייה הו, על שם הכתוב "ויחזו את האלהים".

ועל מה דקאמרת: נילף מנשיאים שהשלמים חשובים, נאמר לך: דנין דבר הנוהג לדורות, כעולת ראייה ושלמי חגיגה, מדבר הנוהג לדורות, כקרבנות עצרת, ואין דנין דבר הנוהג לדורות, מדבר שאינו נוהג לדורות, כקרבנות הנשיאים.

וממשיכה הגמרא לבאר את טעמם של בית שמאי ובית הלל:

לפי שהחגיגה, שהיא קרבן שלמים, ישנה עוד לפני הדיבור [לפני מתן תורה], כדכתיב: "וישלח את נערי בני ישראל [הבכורות], ויזבחו זבחים שלמים לה".

ופסוק זה קודם מתן תורה נאמר, ונתקיים בו: "ויחגו לי במדבר" [שאמר משה לפרעה במצרים]. הרי שקרבה "חגיגה" קודם הדיבור [רש"י בעמוד ב. (8)]

מה שאין כן בקרבן ראייה, שלא היה קודם הדיבור.

ועוד טעם שיהיו השלמים חשובים מן העולה, שהרי מצינו בנשיאים [כשהוקם המשכן] כשהקריבו את קרבנם לחנוכת המזבח, שריבה בהן הכתוב בשלמים יותר מבעולות. כדכתיב: כל הבקר לעולה: שנים עשר פרים, אלים שנים עשר, כבשים בני שנה שנים עשר. וכל בקר זבח השלמים: עשרים וארבעה פרים, אילים ששים, עתודים ששים, כבשים בני שנה ששים.

ומבאר הגמרא: ובית הלל — מאי טעמא לא אמרי כבית שמאי? והרי הוכיחו בית שמאי ממספר העולות והשלמים בחג השבועות, שהעולה חשובה מן השלמים?!

משום דאמרי לך בית הלל: על מה דקא אמרת שראייה עדיפא משום דהיא קרבן עולה, ועולה כולה לגבוה — נאמר לך: אדרבא, חגיגה עדיפא, היות דאית בה שתי אכילות, "אכילת גבוה" בהקטרת האימורים על המזבח, ואכילת הבעלים.

קודם עשרת הדברות הוה, ואין מוקדם ומאוחר בתורה; והוכיח כן מברייתא במסכת שבת.

8. כתב רש"י כאן: ואע"ג דהאי קרא כתיב ב"ואלה המשפטים" לאחר עשרת הדברות?!

ובית הלל, מאי שנא הניגה שהיא עדיפה משום דלדעתם רק היא "ישנה לפני הדיבור", כיון דכתיב "ויוזבחו זבחים שלמים".

והרי ראייה נמי היתה לפני הדיבור, דהכתיב באותו הפסוק: "ויעלו עולות"!?

ומשנינן: משום דקסברי בית הלל: אותה עולה שהקריבו ישראל במדבר – עולת תמיד הוא, ולא עולת ראייה.

ובית שמאי סברי: אותה עולה שהקריבו ישראל במדבר – עולת ראייה הוא.

אמר אביי:

בית שמאי ורבי ישמעאל ורבי אלעזר, כולהו סבירא להו: עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת ראייה הוא.

ובית הלל ורבי עקיבא ורבי יוסי הגלילי, כולהו סבירא להו: עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הוא.

ומוכיח אביי דבריו:

א. בית שמאי – הא דאמרן כאן, שהם סוברים עולת ראייה הוא.

ב. רבי ישמעאל – אף הוא סובר כן, מהא דתניא:

רבי ישמעאל אומר: כללות נאמרו בסיני!

כלומר: יש דינים שנאמרו למשה בסיני באופן כללי בלבד, מבלי לפרט את כל הדינים שבו.

כגון מה שנאמר למשה בסיני: "מזבח אדמה

תעשה לי, וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך". הרי קרבנות עולה ושלמים באופן כללי אמורים, אך אין בפרשה הזאת את פרטי הדינים, כגון צורת מתן הדמים וההפשט והניתוח של העולות, ומתן דמים והקרבת אימורים של השלמים.

ואילו הפרטות נאמרו למשה באהל מועד. ב-1

פרטי הדינים נאמרו למשה אחר זמן באהל מועד, במשכן, וכדכתיב בתחלת ספר ויקרא העוסק בתורת הקרבנות: "ויקרא אל משה, וידבר ה' אליו מאהל מועד, לאמר".

ורבי עקיבא אומר: בין הכללות ובין הפרטות נאמרו כולן למשה בסיני!

אף אותן מצוות שנכתבו באופן כללי בסיני, לא נאמרו לו כך, אלא נאמרו לו עם כל פרטי דיניהם, רק שלא נכתבו.

ונשנו, ונאמרו שוב מפי ה' למשה באהל מועד.

ונשתלשו מפי משה לישראל בערבות מואב.

כדכתיב בתחילת ספר דברים, הנקרא "משנה תורה": "בעבר הירדן בארץ מואב, הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר".

ומוכיח אביי: ואי סלקא דעתך דקסבר רבי ישמעאל: עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הוא, והיא אותה העולה שנצטוו ישראל להקריבה לדורות, הרי על כרחך כשהקריבו את העולה בסיני במדבר, לא עשו בה הפשט וניתוח, כיון שלדעת רבי ישמעאל עדיין לא נצטוו על הפרט של